

Prosjektet «Klevasmia – gjenreising og formidling»

Klevasmias historie spenner over fem generasjoner med smeder som drev fra tidlig 1800-tallet til 1960. Smia produserte for en kundekrets langt utenfor Trøndelag, og fortsatt i dag dukker det opp gjenstander fra hele landet med stampepet som tilkjennegir opprinnelsen i Klevasmias esse.

Smedene i Klevasmia livnærte seg, som de fleste andre smeder på landsbygda i denne perioden, som bønder. Men noen av dem hadde også verv i bank- og rettsvesen, og var kyndige innen dokumentasjon og regnskap. De beskrev sin produksjon, salg og omsetning med stor nøyaktighet.

Tre av smedbøkene er godt bevart, og i periodene fra 1889-1898, 1903-1909 og 1920-1926 kan en kundekrets fra hele landet identifiseres både ved navn og produkt.

Den siste smeden ga seg på 1960-tallet. Siden har smia stått til forfall. «Klevasmias venner» demonterte smia i 2021 og sørget for trygg lagring. I samarbeid med Skogselskapet i Trøndelag ønskes nå Klevasmia gjenreist ved Sandholtan, ikke langt fra sin opprinnelige lokasjon i gamle Horg Herred i Melhus.

Sandholtan er en unik lokalitet for formidling av skogbruk i fortid, nåtid og fremtid der ei smie også kan få sin plass. Formålet med bevaring av smia er å restaurere bygget og smia, koble smedgjerningen opp mot bruken av produktene både lokalt og nasjonalt, samt gjøre smia operativt til bruk og opplæring.

Skogselskapet i Trøndelag og Klevasmias venner søker partnere som ønsker å bidra med finansielle tilskudd til prosjektet.

Prosjektet «Klevasmia» har en stor kulturhistorisk verdi både ved den godt bevarte dokumentasjonen av en bred produksjon og et unikt utviklingsarbeid innenfor smedyrket i en brytningstid i Norsk håndtverkshistorie, og ved selve smia og de gjenstandene som ble laget der. En viktig del av prosjektet er videreføring og formidling av en smedgjerning som blant annet ved sin produksjon av verktøy tilpasset behovene i skogs- og landbruksarbeid, greide å etablere en nasjonal kundekrets og konkurrere med industriell produksjon.

Er du eller din virksomhet interessert i å bidra til prosjektet, ta kontakt med: Hans Brede, Trøndelag Skogselskap (hans@trondelagenskogselskap.no)

En smedgjerning i utvikling gjennom fem generasjoner - fra rundt 1800 til 1960

Smedgjerningen i Klevasmia gikk i arv gjennom fem generasjoner:

- Iver Estensen Moum 1778-1847
- Ingebrigt Bårdsen Moum 1798-1876
- Iver Ingebrigtsen Moum 1829-1916
- Ingebrigt Iversen Moum 1862-1939
- Iver Iva Ingebrigtsen Moum 1891-1966

I de godt bevarte smedbøkene, som har blitt digitalisert og arkivert av Anno museum på Tynset, er det oppført alle salg av produkter, inkludert dato, kunde, pris og antall:

April 15	For regning	Trondelagens Skogslokab lovverk.	
Feb	Johann A. Mørnes	Kjønnere Hiltunen	
Mar skjøtt	2 Dobbelhakke	2/25	4,50
"	2 Enkelte	1/50	3,00
"	Ole Grong	Freidsholmen Hiltunen	
"	2 Dobbelhakke	2/25	4,50
"	2 Enkelte	1/50	3,00
"	Finn S. Meland	Heudalen Bjørnvi	
"	6 Enkeltehakke	1/50	9,00
"	Johan Gjovins Skjoleg	Rasmus Tuderstøl Røtting	
"	1 Enkelte & 1 Dobbelhakke		3,75
"	For Regning egen til		
"	Friidens Skjoleg	Lars Bank Hiltunen Marving	
"	6 Enkeltehakke	1/50	
"	Fru og spedition		
13	Ellen E. Berner	Christy Polhagen	
"	2 Plautshakke		
"	Jensbøe & daupskibfraz	spedition	

Familiefotografiet er tatt rundt 1908, og viser de siste tre generasjonene med smeder (se markeringer): Gamlesmeden Iver Ingebrigtsen (1829-1916), hans sønn Ingebrigt Iversen (1862-1939), og barnebarnet Iver (Iva) Ingebrigtsen Moum (1891-1966).

I boken Norges håndverkere (1938) står det om den nest siste og svært produktive Moum-smeden:

«Moum Ingebrigt Iversen, smedmester og gårdbruker, Hovin i Gauldal, f. 3. feb. 1862 i Horg. (...) Lært hos sin far. Laget allslags eggjern og kjøretøier, pløger, harver og andre jordbruksredskaper, kirkegårdsporter, trappegelender, 8000 skogplantingshakker. Lagrette- og domsmann ca. 15 år, de fleste kom. Hverv, medl. Av Horg herredsstyre 20 år, Bankdirektør 17 år (...) 1 sønn er smed og blir 5. generasjon i faget. Mange sølv- og bronsjemedaljer (...)»

Klevasmia – en bred produksjon av verktøy og husflid

Ved smedbøkene og de bevarte gjenstandene fra produksjonen som er gjenfunnet både lokalt og sporet opp i ulike deler av landet, har vi i dag et godt bilde av den mangfoldige produksjonen i Klevasmia.

Skogbruk: Fløtehaker, økser, barkespader, tømmerakser, pjakser, støttinger, bjønn (bendebjønn), blinkeøkser, merkeøkser og plantehakker, hestesko

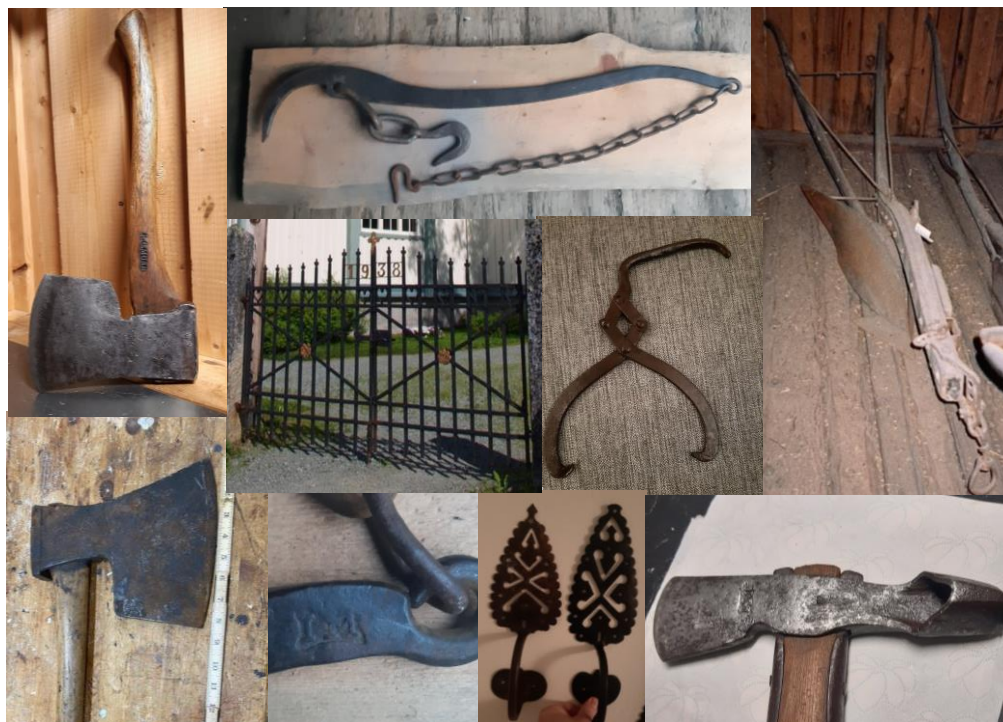
Trebearbeiding og bygg: Biler av forskjellig størrelse (utvikling av Trønderbila), annet eggstål, borr, sponkniver, torvhaldkroker, bolter.

Biler fra smia er fortsatt i bruk blant sentrale tradisjonshåndverkere. Horg bygdemuseum har også ei samling av biler.

Jordbruk: Ploger, harv, hestesko, traktorpigger, grev
Husflid: Lysetaker, smijernsporter, rekkverk, sparkstøtting, tollekniver.

Reparasjon og vedlikehold av produkter var også en del av virksomheten.

Smedene deltok på utstillinger rundt om i landet og utmerkelsene vitner om høy kvalitet på utviklings- og produksjonsarbeidet i Klevasmia.

Det 11. Allminnelige landbrugsmøte i Trondheim 1902	Bronsemedalje	Grev uten skaft, plantehakke enkel med skaft, plantehakke dobbel med skaft, handbile, tømmerbile
Skogbrugsutstillingen på Elverum 1906	2. premie (sølvbeger)	Fløterhake, plantehakke enkel, plantehakke dobbel
Husflidsutstillingen i Trondheim 1912	Diplom for smedarbeid	Trolig 2 og 3 armers lysestaker
Nordlands fylkesutstilling i Bodø 1926	Diplom i sølv	Skogsredskaper
Trøndelagsutstillingen 1930	Diplom for sølvmedalje	Skogplantingshakker

Klevasmias venner

Etterkommerne av smedene i Moum-slekta etablert en løst sammensatt gruppe på Facebook som kaller seg «Klevasmias venner». Gruppen har i mellomtiden et 100-talls medlemmer.

Ildsjeler i Klevasmias venner demonterte smia i 2021 og sørget for trygg lagring av materialet på gården Langland i Melhus kommune. Dette ble gjort med kyndig veiledning fra tradisjonshåndtverkeren Erlend Sommervold.

Er du interessert i å bli medlem i Klevasmias venner, se Facebook-siden:

<https://www.facebook.com/groups/2776647412651104>

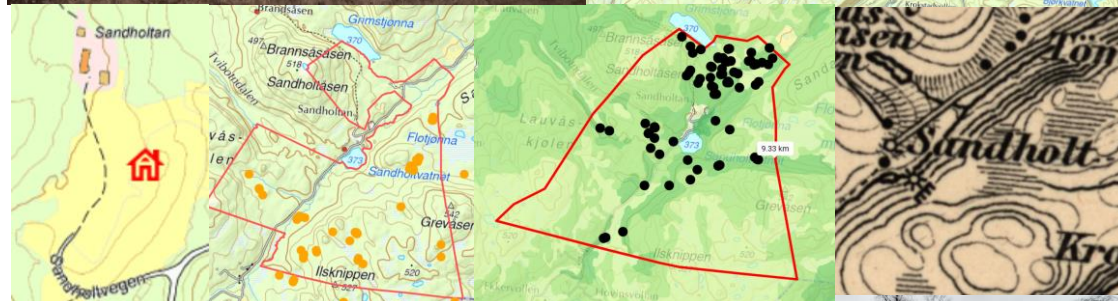
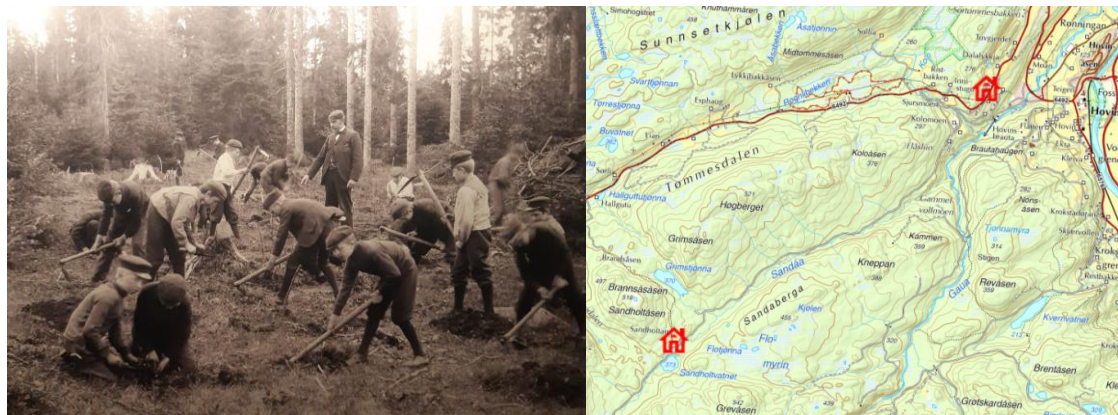
Sandholtan – Klevasmias nye hjem i en kulturhistorisk kontekst

Skogselskapet i Trøndelag kan bistå med tomt på Sandholtan - 5,5 km fra opprinnelig plassering midtveis mellom Hovin sentrum og grenda Tømmesdalen.

Skogselskapet vil stå for eierskap av smia. Skogselskapets tilknytning til smia er som kunde for 100 år siden. Klevasmia produserte plantehakker for flere fylkesskogselskap i tidlig fase av skogplanting og skogreising. 8000 plantehakker ble levert fra smia. I tillegg ble det smidd blinkeøkser som var en del av skogselskapets arbeid for å få til et ordnet og mer bærekraftig skogbruk. Videre er selvsagt utstyr for hogst, transport og bearbeiding av tømmer en viktig del av selve skogbrukshistorien.

Eiendommen Sandholtan har et 100-talls kulturminner i skog. Det er dokumentert stor aktivitet med tjærebrenning, kolbrenning og sagbruksvirksomhet allerede fra 1600-tallet. Det tidligste dokumenterte funn av tjærebrenning er fra middelalderen (C14-analyse), og året 1645 ved årringanalyse. Sagbruksvirksomhet er dokumentert fra 1635. Carsten Pedersen fra Trondheims borgerskap drev et sagbruk i en kort periode før virksomheten ble overtatt av presteskapet på Støren. Den omfattende kolbrenningen foregikk samtidig med kobberverkene på Svorkmo, Grutseter og Løkken. Det vil si fra midten av 1600-tallet, til at koks/steinkull overtok som energikilde på tampen av 1800-tallet. En kullgrop er også lokalisert på eiendommen, og kan ha sammenheng med smiing lokalt og i eldre tid. Slagg fra jernvinne er nylig funnet på naboeiendom, og da er man langt bak i tid.

Alt dette har relevans for ei smie siden øksa var den viktigste forutsetningen for hogst og utnyttelse av skogressursen. Sandholtan har også vært et gårdsbruk med husmannsplasser, jordbruk og seter for gårder nede i bygda, samt et tidligere aksjeselskap for hogst og sagbruksvirksomhet.

Bygningsmassen på Sandholtan består i dag av våningshus (2 sammenbygde), ei hytte(bu) og et seterfjøs som har potensiale for besøk og bruk i formidling. Det er innlagt strøm.

Sandholtan ligger ca. 10 km fra E6 og er tilgjengelig med bil.

Kilder

Klevasmia

Klevasmias venner: informasjon om smedene, samt diplomer og utmerkelse.

Norges Håndverkere 1938.

Smedbøker 1889-1898, 1903-1909 og 1920-1926.

Horg Bygdatun: samling av produkter.

Kjennskap til bruk av biler i dag : Roald Renmælmo NTNU (er selv i besittelse av 3 stk).

Sandholtan

Risbøl & Stenvik 2022. Tjæreproduksjon i myrmiler-en særegen midtnorsk tradisjon. Heimen 59 (2) 113-133.

Notat Fylkeskommunen i Sør-Trøndelag 2008. Resultat C14-datering av 8 tjæremiler i myr.

Skogselskapet i Trøndelag : egen kartlegging av tjæremiler, kullmiler, sagbruk samt annen opparbeidet historiekunnskap knyttet til Sandholtan som f.eks eierrekke, brukere, husmenn o.l.

Amtskart 1901. Sagbruk avmerket i kart.

Folke Forfang 2024. Pers.medd. Angående tidlig sagbruksdrift på Sandholtan

Horg Bygdatun og museumsblad 2024.Pers medd.FB. Angående jernvinne ved Svarttjønnå, Hovinsvollan.